

מטעמי תורת זילים

פרשת ויקרא זכור – גלגולם של מרדכי והמן

המן בן המדתא האגגי ביקש להשמיד את כל עם ישראל לאחר שראה כי מרדכי היהודי לא משתחוה לו שנאמר "אחר הדברים האלה גדל המלך אֲחַשְׁוֵרוּשׁ אֶת הַמֶּן בֶּן הַמֵּדְתָּא הָאֲגָגִי וַיִּשְׁאַהֲוֵ וַיִּשְׁסֵם אֶת כָּסָאוֹ מֵעַל כָּל הַשָּׂרִים אֲשֶׁר אֵתוֹ: וְכָל עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ פָּרְעִים וּמְשִׁתְּחִים לְהֶמֶן כִּי כֹן צָוָה לֹו הַמֶּלֶךְ וּמְרַדְּכֵי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה: וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמַרְדֳּכֵי מִדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר אֶת מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ: וַיְהִי כֹאמְרָם אֵלָיו יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם וַיִּגְדְּלוּ לְהֶמֶן לְרָאוֹת הַנְּעַמְדוֹ דְּבָרֵי מְרַדְּכֵי כִי הִגִּיד לָהֶם אֲשֶׁר הוּא יְהוּדִי: וַיֵּרָא הַמֶּן כִּי אֵין מְרַדְּכֵי כֹרַע וּמְשַׁתְּחוֹה לֹו וַיִּמְלֵא הַמֶּן חֲמָה: וַיִּבֹז עֲצֵינֹו לְשַׁלַּח יָד בְּמַרְדֳּכֵי לְבַדּוֹ כִּי הִגִּידוּ לֹו אֶת עִם מְרַדְּכֵי וַיִּבְקֹשׁ הַמֶּן לְהַשְׁמִיד אֶת כָּל הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְלָכוֹת אֲחַשְׁוֵרוּשׁ עִם מְרַדְּכֵי"

(מגילת אסתר, ג, א – ה).

יש להבין, מדוע מרדכי היהודי נמנע מלכרוע ולהשתחוות לפני המן הרשע על אף שהכניס בזה את כל עם ישראל לסכנה גדולה של השמדה?

יעקב לקח את הברכות של עשו ועל כן עשו רצה להורגו

יעקב לא היה מוכן לתת לעשו לאכול מהלחם והנזיד עדשים עד שמכר לו את 'הבכורה' הנותנת לאדם שָׂרָרָה (ראה רש"י בראשית כה, לא) וכפי שנאמר "וַיִּזְדַּק יַעֲקֹב וַיִּבְרָא עֲשׂוֹ מִן הַשֵּׂדֶה וְהוּא עֵיפִי: וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ אֵל יַעֲקֹב הֲלֵעִיטְנִי נָא מִן הָאֲדָם הָאֲדָם הִזָּה כִּי עֵינִי אֲנֹכִי עַל כֹּן קָרָא שְׁמוֹ אֲדָוִם: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְּרָה כִּיֹּם אֶת בְּכֹרְתְּךָ לִי: וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ הִנֵּה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת וְלָמָּה זֶה לִי בְכֹרָה: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הַשְּׂבִיעָה לִי כִּיֹּם וַיִּשָּׁבַע לֹו וַיִּמְכַר אֶת בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב: וַיִּעֲקֹב בְּנֹו לְעֲשׂוֹ לָחֶם וְנִזְיָד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּן וַיִּקֶּם וַיִּלָּךְ וַיִּבֹז עֲשׂוֹ אֶת הַבְּכֹרָה" (בראשית כה, כט – לד). "וַיִּשָּׁבַע לֹו" – שִׁשְׁבַע עֲשׂוֹ הַרְשַׁע לְיַעֲקֹב עַל הַבְּכֹרָה בְּשִׁמְתַת יָד תַּחַת יָרְכוֹ הַיְמָנִית (תורת חיים) לר' אברהם חיים שור על מסכת חולין פרק שביעי גיד הנשה דף קמ ע"ב ד"ה הוּא אומר יַעֲקֹב) כדרך הנשבעים באותם ימים קדמונים לשים ידם תחת ירך השני ולומר בזה שכשם שהיד ברשותו תחת ירכו, כן יהיה הוא ברשותו לקיים שבועתו (רד"ק בראשית כד, ג ד"ה שים נא ידך). ולכן האדון היה יושב וירכו על היד של הנשבע (עפ"י אבן עזרא בראשית כד, ב, רד"ק בראשית כד, ג ד"ה שים נא ידך).

לאחר מכן יעקב נכנס לקבל מאביו את ברכתו של עשו אחיו כאשר הוא לבוש בבגדי עשו הרשע ובעורות גדיים עָזִים על ידיו שנאמר "וַתִּקַּח רַבֵּקָה אֶת בְּגָדֵי עֲשׂוֹ בְּנֵה הַגְּדָל הַחֲמֹדֶת אֲשֶׁר אֶתָּה בְּבִית וּתְלַבֵּשׁ אֶת יַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן: וְאֵת עֶרְוַת גְּדֵי הָעֵזִים הַלְבִּישָׁה עַל גְּדָיו וְעַל חֻלְקֵת צֹאנָיו" (בראשית כו, טו – טז). יצחק ביקש שיעקב יגיש לו לאכול שנאמר "וַיֹּאמֶר הַגֵּשָׁה לִי וַיֹּאכַל מִצֵּיד בְּנִי לְמַעַן תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי וַיִּגֵּשׁ לֹו וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לֹו יֵן וַיִּשְׁתֶּן" (בראשית כו, כה) ואז יצחק בירך את יעקב. וכשבא עשו מן הציד ונדע לו שיעקב לקח את ברכתו הוא מיד צעק צעקה אחת גדולה מאד שנאמר "וַיִּתְרַדַּד וַיִּחָרַד וַיִּחָק הַרְדָּה גְּדֹלָה עַד מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי אֲפֹא הוּא הַצֵּיד צִיד וַיָּבֵא לִי וַיֹּאכַל מִכָּל בְּטָרְם תְּבוּאָה וְאֲבָרְכֵהוּ גַם בְּרוּךְ הָיָה: כִּשְׁמַע עֲשׂוֹ אֶת דְּבָרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צַעֲקָה גְּדֹלָה וּמְרָה עַד מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכְנִי גַם אֲנִי אָבִי" (בראשית כו, לג – לד) (בראשית רבה' סז, ד).

עשו שהבין כי יעקב אחיו לקח לו את הברכה פרץ בבכי וביקש גם עבור עצמו ברכה שנאמר "וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ אֵל אָבִיו הַבְּרָכָה אַחַת הוּא לָךְ אָבִי בְּרַכְנִי גַם אָנִי אָבִי וַיִּשְׂא עֲשׂוֹ קֶלֶו וַיִּבְדֶּךָ" (בראשית כו, לה) "וּשְׁלֹשׁ דְּמֻעוֹת יִרְדוּ לֹו בְּאוֹתָהּ הַעֵת, דְּמֻעָה אַחַת מֵעֵין יַמִּין דְּמֻעָה אַחַת מֵעֵין שְׂמָאל וְדְמֻעָה אַחַת נְקֻשָׁרָה בְּעֵינוֹ וְלֹא יִרְדָּה (ומדרש תנחומא: פרשת קדושים אות טו, 'ומדרש שוחר טוב' על התהלים מזמור פ' ד"ה לפני אפרים ובנימין). אז יצחק אביו בירך גם אותו ואמר "הִנֵּה מִשְׁמַנֵי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל: וְעַל חֶרְפֶּךָ תַחְזִיחַ וְאֶת אַחִידָה תַעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תִּרְיַד וּפְרֻקְתָּ עֲלָיו מֵעַל צֹאנֶיךָ" (בראשית כו, לו – לו). בעקבות נטילת הברכה עשו היה שונא את יעקב וביקש להורגו כפי שנאמר "וַיִּשְׁטֹטֵם עֲשׂוֹ אֶת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בְּרַכּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ בְּלִבּוֹ יִקְרָבוּ יָמֵי אָבִי וְאֶהְרַגְהָ אֶת יַעֲקֹב אָחִי" (בראשית כו, מא).

כאשר יעקב שב מביתו של לבן, עשו בא לקראתו בכדי להרגו שנאמר "וַיִּשְׁבוּ הַמְּלֹאכִים אֵל יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֵל אַחִידָה אֵל עֲשׂוֹ וְגַם הִלָּךְ לְקִרְיָתוֹ וְאָרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ" (בראשית לב, ז). יעקב התפלל אל ה' שיעקב יציל אותו מפני עשו ואמר "וַיִּצְלַח עֲשׂוֹ מִיַּד אָחִי אֵתוֹ כִּי יָרָא אֲנֹכִי אֵתוֹ כֹּן יָבֹוא וְהַכְנִי אִם עַל בְּנִים" (בראשית לב, ח). אז יעקב שלח אל עשו אחיו מנחה של צאן ובהר על מנת לרצותו שנאמר "וַיִּלְכֹּן שָׁם בְּלִילָה הַהוּא וַיִּקְחֵם מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֲשׂוֹ אָחִיו" (בראשית לב, יד), ואף הראה כניעתו לפניו וקרא לעצמו 'עבד' ואילו לעשו קרא 'אדון' שנאמר "וַיֹּאמֶר אֵל עֲבָדִיו עֲבָדוּ לִפְנֵי וַיִּרְוּוּ תְשִׁימוּ בֵּין עֲבָד וּבֵין עֲדָר: וַיִּצְוּ אֶת הַקְּרָאוֹשׁוֹן לֵאמֹר כִּי יִגְשֶׁשׁ עֲשׂוֹ אָחִי וּשְׂאֲלֶךָ לֵאמֹר לָמִי אַתָּה וְאָנָּה תִלָּךְ וְלָמִי אַלָּה לִפְנֵיךָ: וְאָמַרְתָּ לְעֲבָדְךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה הוּא שְׁלוּחָה לְאֲדֹנָי לְעֲשׂוֹ וְהִנֵּה גַם הוּא אֲחֵרִינוֹ" (בראשית לב, יז – טז). וכן אמר לכל שאר השליחים ששלח "וְאָמַרְתֶּם גַם הִנֵּה עֲבָדְךָ יַעֲקֹב אֲחֵרִינוֹ" (בראשית לב, כא).

בשעה שראה יעקב את עשו מתקרב הוא התחיל לקרוא קריאת שמע (ואברהם אנכי לר' אברהם פלאגי פרשת וישלח דף לו ע"א אות יא) כי יש בכוחה של קריאת שמע להינצל מהאויבים, וביקש שבזכותה ינצל מעשו הרשע (ומדרש תלפיות' ענף אחשוורוש ד"ה המן) ויכניעו (ואברהם אנכי לר' אברהם פלאגי פרשת וישלח דף לו ע"א אות יא). אחר כך הוא השתחוה לפני עשו אחיו כמו עבד לפני אדונו שנאמר "וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שְׁבַע פְּעָמִים עַד גִּשְׁתוֹ עַד אָחִיו" (בראשית לב, ט). בעקבותיו השתחוה גם שאר בני משפחתו כפי שנאמר "וַתִּגְשֹׁן הַשְּׂפָחוֹת הַנָּה וַיִּלְדִּיָּהוּן וַתִּשְׁתַּחֲוֶינָן: וַתִּגְשֹׁן גַם לָאָה וַיִּלְדִּיָּה וַיִּשְׁתַּחֲוֶוּ וְאַחַר נִגְשׁ יוֹסֵף וְרַחֵל וַיִּשְׁתַּחֲוֶוּ" (בראשית לב, י – יז). ואף שעשו סירב למנתתו של יעקב שנאמר "וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ יֵשׁ לִי רַב אָחִי יְהִי לָךְ אֲשֶׁר לָךְ" (בראשית לב, טז) יעקב הפציר בו עד שלקח שנאמר "קַח נָא אֶת בְּרַכְתְּךָ אֲשֶׁר הִבָּאת לָךְ כִּי תִנְתֵּן אֲלֵקִים וְכִי יֵשׁ לִי כָל וַיִּפְצַר בּוֹ וַיִּקְחֵם" (בראשית לב, יא) (להרחבה על מעלת קריאת שמע ראה מאמרינו לפרשת עקב – מעלת קריאת שמע).

יעקב אבינו התגלגל במרדכי היהודי ועשו התגלגל בהמן האגגי

יעקב התגלגל במרדכי היהודי, ועשו התגלגל בהמן האגגי (ספר הגלגולים' להארי"ו ז"ל פרק סד ד"ה מרדכי שלא רצה, 'כסא דוד' להחידאי' דרוש ב' לשבת זכור דף ז' ע"ב ד"ה 'יראה זה חדיש' מהרמ"ו בספרו ערכי הכינויים כ"י, 'בני יששכר' מאמרי חדש אדר מאמר ו ד"ה 'יראה להבין הדבר' מהרמ"ו ז"ל, 'פדה את אברהם' לר' אברהם פלאגי דרוש לשבת זכור דף כב ע"ב ד"ה היום הזה, 'יקרן ישועה' לבן איש חי על מגילת אסתר בהקדמה לספר ד"ה ובאופן אחר פרשנו. וראה ספר הליקוטים' להארי"ו ז"ל שמואל א' סימן ט ד"ה 'יסוד ירך יעקב') אשר יצא מזרוע (ארבעה חרשים' פרק לו דף סט ע"ב טור ב ד"ה ועתה באנוי להודיעך) והרמז שהיה במרדכי את נשמת יעקב אבינו, הוא מה שנאמר על מרדכי כי הוא בא משבט יהודה וגם משבט בנימין (ראה גמ' מגילה דף יב ע"ב) "אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוֹשׁן הַבֵּיָרָה וְשְׁמוֹ מְרַדְּכֵי בֶן אֵאִיר בֶּן שְׁמַעֲיָ בֶן קִישׁ אִישׁ גְּמִינִי" (אסתר, ב, ח), וכאשר לוקחים את השם 'בנימן' כאשר הוא כתוב חסר אות י' כמו בפסוק "וַיִּמְצָא הַגְּבִיעַ בְּאִמְתַּחַת בְּנִימָן" (בראשית מז, יא) יחד עם השם 'יהודה' – זה יוצא בגימטריא 'יעקב' (אמרוי נועם' לרבי מדי' יקוב על מועדי השנה לפרשת תצוה זכור דף ט ע"א טור א ד"ה 'בפסוק ולקחת').

וכשם שיעקב ועשו נקראו בשם "איש" שנאמר "וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יָדָע צִדַּאֲשׁ שֶׁהָיָה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֲהֻלִים" (בראשית כה, כז) כך הם גם נקראו בגלגול מרדכי והמן שנאמר "וְהַשְּׂתִיָּה כִּדְתֵי אִין אִנְסֵי כִי כֵן יִסְדַּח הַמְּלָאָךְ עַל כָּל רַב בְּיַתּוֹ לַעֲשׂוֹת פְּרָצוֹן אִישׁ וְאִישׁ" (אסתר א, ח), שהם מרדכי והמן (נפדה את אברהם) לר' אברהם פלאגי דרוש לשבת זכור דף כב ע"ב ד"ה היום הזה) כפי שנאמר "איש" (הו'די ה'ה בְּשׁוֹשׁן הַבִּינָה וְשָׂמוּ מִרְדְּכָי" (אסתר ב, ה) וכן "איש צר ואויב המן הרע הזה" (נמ' מגילה דף יב ע"א בשם רבא). מטעם זה נאמר על מרדכי היהודי בסוף המגילה כי הוא "דָּרַשׁ טוֹב לְעֲמוֹ וְדַבֵּר שְׁלוֹם לְכָל זָרְעוֹ" (אסתר י, א), "דָּרַשׁ טוֹב לְעֲמוֹ" – כנגד נשמתו של יעקב אבינו שהיא 'קו הממוצע' הנוטה תמיד אל צד החסד (אמרי נועם' מועדים בחלק לפורים ד"ה 'כי מרדכי היהודי' עייניש ביאור תחילת הפסוק ואכמ"ל), "וְדַבֵּר שְׁלוֹם לְכָל זָרְעוֹ" – היות שכל ישראל הם זרעו ממש של יעקב אבינו אשר התגלגל במרדכי היהודי (נרדך שיי' לר' שלמה יהודה טבאק חלק יזרעם מועדי' דף קצא על מסכת מגילה פרק א דף ז ע"ב).

וכשם שנאמר בעשו הרשע "ויבן עשו את הבכרה" (בראשית כה, לד) כך נאמר על גלגולו הבא בהמן "ויבן בעיניו שלחן יד במרדכי לבדו" (אסתר ג, ו) (זכירה לחיים) לר' חיים פלאגי על מגילת אסתר דף קט ע"ב ד"ה ויהי באמרם, 'כסא דוד' דרוש ב לשבת זכור דף ח ע"א ד"ה וחשבה לדעת, 'כסא דוד' להחיד"א דרוש כא לשבת זכור ד"ה והיה בהנייח הקדמות). וזה גם מה שנאמר לרבקה אמנו על יעקב ועשו שהיו במעיה "ויאמר ה' לה שני גוים בבטןך וישני לאומים ממעך: ופרדו ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר" (בראשית כה, כט), "ורב" רומז על המן הרשע שנאמר בו "ויספר להם המן את פבד עשרו ורב בניו" (אסתר ה, יא) (אמרי נועם' לר' מדויקוב על מועדי השנה לפרשת תצוה זכור דף ס ע"א טור א ד"ה 'בפסוק ולקחת'). ובוזה המן גם החזיק את לשון אבותיו בידיו, שהרי עשו בעצמו אמר "יש לי רב אחי יהי לך אֶשֶׁר לָךְ" (בראשית לג, ט). וזה בשונה מיעקב אבינו שאמר "יש לי כל" (בראשית לג, יא) כמו הלשון שנאמרה אצל מרדכי היהודי "לכל זרעו" (אסתר י, א) (ירמיהו לילה' לר' צדוק הכהן מלובלין דף צ ע"א ד"ה והמן כשראח).

מרדכי קנה את המן לעבד עולם ותיקן את מה שיעקב קרא לעשו אדון

בשנת שתיים למלכות אחשוורוש מרדו במלך אנשי העיר ששמה הינדקי. המלך שלח את המן ומרדכי הליחם בהם, כאשר על מחצית החיילים היה ממונה מרדכי ועל מחצית השניה היה ממונה המן. אחשוורוש נתן להם צידה ואת כל פרנסת אנשיהם בשווה על מנת שיספיק להם שלוש שנים. הם הלכו וְעָשׂוּ מצור על העיר הינדקי, כאשר מרדכי וחיילותיו באו ממזרח והמן וחיילותיו באו ממערב. המן הלך והוציא את כל הממון והצידה שנתן לו המלך לפרנסת החיילים שתחתיו בתוך שנה אחת, ואילו מרדכי צמצם ממון. כיון שראה המן שלא נשאר בידו מאומה מן הממון ומן הצידה, ביקש ממרדכי שילווה לו והוא יחזיר לו כפול. מרדכי ענה להמן שהוא לא ילווה לו משום שהוא עצמו מיעקב ואילו הוא המן מעשו, והיות שעשו יעקב אחים הרי שהתורה אסרה להלוות בריבית לאחים שנאמר "לִנְכַרִי תִשְׁיֵךְ וּלְאֶחִיךָ לֹא תִשְׁיֵךְ" (דברים כג, כא) (מנחת הלוי לר' שלמה אלקבץ דף קסב ע"א על הפסוק יכל זה אינו שוה' בסופו ד"ה גופא עובדא).

כאשר הגיע זמן הסעודה באו חיילותיו של המן. אך כיון שלא היה להמן מה לתת להם, הם רצו להורגו. מיד חזר המן אל מרדכי ואמר שילווה לו והוא יחזיר פי עשר מההלוואה. אך מרדכי אמר שהוא מוכן לפרנס את חיילותיו רק אם הוא ימכור לו את עצמו לעבד, והמן אמר שטוב הדבר. ואז הם כתבו את שטר המכירה על גבי מִצְרָחַת הנחושת שעל הברך. ועיקר השטר היה הודאה של המן כי הוא מכר את עצמו למרדכי מרצונו ובחפץ נפשו להיות לו עבד עבדים, ושהוא יהיה עובד את מרדכי יום אחד בכל שבוע כל ימי חייו וכל ימי בניו ובני בניו עד סוף כל הימים. וכן שלא ינטור למרדכי שנהא על עסק המכירה שנמכר לו כמו שנטור עשו ליעקב על עסק הבכורה. ואם יעבור על איזה דבר ממה שכתב בשטר אזי יעקר עץ מביתו ויתלו אותו עליו (מנחת הלוי דף קסב ע"א על הפסוק יכל זה אינו שוה' בסופו ד"ה גופא עובדא' ועייניש).

ואחר כך כאשר נכבשה העיר הינדקי תחת ידיהם, אז המן בן המזתא נעשה עבד עבדים למרדכי היהודי יום אחד בכל שבוע. וכך הוא המשיך לעבוד אותו עד העת שבו נאמר "אחר הדברים האלה גדל המלך אֶחָשׁוּרֹשׁ אֶת הַמֶּן בֶּן הַמִּדְיָתָא הָאֲגָגִי וַיִּנְשָׂאֵהוּ וַיִּשֶׂם אֶת כְּסָאוֹ מֵעַל כָּל הַשָּׂרִים אֶשֶׁר אֶתוֹ" (אסתר ג, א) שאז מיד נשתמט המן מלעבוד את מרדכי. וכשביקש מרדכי מהמן שיחזור לעבוד אותו יום בשבוע כפי שהוא התחייב בשטר המכירה, הציע המן לשלם למרדכי עשרת אלפים כיכר כסף ובלבד שישחרר אותו. אך מרדכי סירב ואמר כי אפילו אם ייתן לו את כל ממוןו לא יועיל לשחרר אותו שהרי כל מה ששייך לעבד שייך לאדונו (תרגום ראשון על מגילת אסתר ד"ה 'למקצה חדשים שלשה' וכו' הובא בסוף יתרגום שני' על מגילת אסתר. וראה גם באגדת אסתר' מהדרות בובר פרק ה, ט).

מרדכי לא נהג בחסד עם המן לתת לו מזון בהלוואה בהיותם במלחמה ורק לאחר שמכר את עצמו ובניו כעבדים נתן לו אוכל וצידה. והסיבה לכך, משום שמרדכי ידע כי הוא גלגול יעקב והמן גלגול עשו, על כן הוא התחכם שהמן יכתוב בידו שהוא זרעו עבדים למרדכי כפי שאמר יצחק אבינו לבנו עשו "וְאֵת אֶחִיךָ תַעֲבֹד" (בראשית כז, כ) (מ' וכסא דוד' להחיד"א דרוש כא לשבת זכור ד"ה ויהיו עמנא). וגם רצה מרדכי לתקן בזה את מה שקרא יעקב לעשו בשם 'אדון' כאשר אמר "מִנְחָה הוּא שְׁלוּחָה לְאֲדֹנָי לְעֵשָׂו" (בראשית לג, יט) (ספר הגלגולים' להארי"י ז"ל פרק סד ד"ה מרדכי שלא רצה) וגם את מה שאמר יעקב לעשו "עֲבָדָךְ יַעֲקֹב" (בראשית לג, כא) (ספר הגלגולים' להארי"י ז"ל פרק סד ד"ה מרדכי שלא רצה) כי הקב"ה הקפיד אז עליו (ראה 'פרקי דרבי אליעזר' סוף פרק לו) (וכסא דוד' להחיד"א דרוש כא לשבת זכור ד"ה 'ויהיו עמנא' בשם פרקי דרבי אליעזר ומדרש רבא), ומחמת כן קנה כעת את המן לעבד (ספר הגלגולים' להארי"י ז"ל פרק סד ד"ה מרדכי שלא רצה) עולם (וכסא דוד' להחיד"א דרוש כא לשבת זכור ד"ה ויהיו עמנא).

המן מכר את עצמו לעבד למרדכי בשביל (קרו' ישועה' לכן איש חי על מגילת אסתר בהקדמה לספר ד"ה ובוה יבין שזה מכר) לחם (ותורת חיים' לר' אברהם חיים שור על מסכת חולין פרק שביעי גיד הנשה דף קמ ע"ב ד"ה היו אומר יעקב) להאכלת חיילותיו, וכפי שעשה בגלגולו הקודם בעשו הרשע כאשר מכר את בכורתו ליעקב בשביל אכילת (קרו' ישועה' לכן איש חי על מגילת אסתר בהקדמה לספר ד"ה ובוה יבין שזה מכר) לחם וניזד עדשים שנאמר "וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לָחֶם וַיִּזְיַד עֲדָשִׁים וַיֵּאֱכַל וַיִּשְׂתֶּה וַיִּקֶּם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶן אֶת הַבְּכָרָה" (בראשית כה, לד). ומרדכי קשר את שטר המכירה של המן על גרְכוּ הַיִּמִּנִּית דווקא, כיון שהוא היה המקום בו נשבע עשו ליעקב על מכירת הבכורה. וכשהיתה זחה דעתו של המן על מרדכי, היה מרדכי פושט את גרְכוּ בשטר מכירתו אשר עליו להראות לו שגם הוא וגם אבותיו וכל האומה שלו כולם המה עבדיו מימים קדמונים על ידי הבכורה שקנה יעקב מעשו ונשבע לו אז בשימת יד תחת גרְכוּ הַיִּמִּנִּית (ותורת חיים' לר' אברהם חיים שור על מסכת חולין פרק שביעי גיד הנשה דף קמ ע"ב ד"ה היו אומר יעקב). וכשהיה רואה המן את הירך של מרדכי הוא היה מתרגז (זוהר פרשת משפטים דף קיב ע"ב ד"ה תא חזי).

מרדכי לא השתחוה להמן ותיקן את ההשתחויה של יעקב אבינו

כאשר יעקב אבינו השתחוה לפני עשו לא היה זה חס ושלום לעשו ממש, כי יעקב השלם והבחיר שבאבות לא היה משתחוה לפני עשו שהוא מצד 'אל אחר', שהרי כל המשתחוה לו כאילו משתחוה לאל אחר ממש (וזהו פרשת וישלח דף קעא ע"ב ד"ה והוא עבר לפניהם, 'קול בוכים' לרב גלאנטי דף נד ע"א ד"ה והענין כי הראשון), אלא שהשכינה עברה באותה השעה לפני יעקב שנאמר "והוא עבר לפניהם" (בראשית לג, א) ויעקב כרע לפניו שבע פעמים שנאמר "וַיִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה שְׁבַע פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אֶחָיו" (בראשית לג, א). לכן לא נאמר בפסוק "וּישְׁתַּחוּ לעשו" כי ההשתחויה היתה לפני השכינה ולא לפני עשו הרשע שהוא בחינת 'אל אחר' (וזהו פרשת וישלח דף קעא ע"ב ד"ה כנוונא דא ד"ה כרע וסגיד). אמנם האמהות והשבטים שהיו עם יעקב אבינו לא ידעו שהוא השתחוה לשכינה (וכסא דוד' להחיד"א דרוש כא דף צ ע"ב לשבת זכור ד"ה ויהנה היא ד"ה ויהנה היא דכתיב מהרמ"ק ור' אברהם גלאנטי) ואחרי שראו שהשתחוה (וכסא דוד' להחיד"א דרוש כא דף צ ע"ב לשבת זכור ד"ה ויהנה היא דכתיב) גם הם באו והשתחוו ממש לעשו (קול בוכים' לר' אברהם גלאנטי דף נד ע"א ד"ה והענין כי הראשון), ודבר זה נחשב ליעקב אבינו כפגם של 'מראית עין' (וכסא דוד' להחיד"א דרוש כא דף צ ע"ב לשבת זכור ד"ה ויהנה היא דכתיב).

יעקב אבינו חזר בגלגול מרדכי בכדי לתקן את פגם ההשתחויה לפני עשו (ספר הגלגולים להאריי ז"ל פרק סד ד"ה מרדכי שלא רצה, 'כסא דוד' להחיד"א דרוש ב לשבת זכור דף ז' ע"י ד"ה יוראה זה חדש' בשם המיוז' בספרו ערכי הכינויים), **לכן לא רצה מרדכי להשתחוות לפני המן שהוא עשו הרשע, אף שהכניס את כל ישראל בסכנה גדולה מחמת כן** (ספר הגלגולים להאריי ז"ל פרק סד ד"ה מרדכי שלא רצה, 'כסא דוד' להחיד"א דרוש ב לשבת זכור דף ז' ע"י ד"ה יוראה זה חדש' בשם הרמזי ז"ל בספרו ערכי הכינויים) שנאמר "אחר הדבָרִים האֵלֶּה גָדַל הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוֹשׁ אֶת הַמֶּן בְּן הַמֶּדְנָה הָאֲגָגִי וַיִּנְשָׂאוּ וַיִּשְׂעוּ אֶת כָּסֹא מַעַל כָּל הַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ: וְכָל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ כָּרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהַמֶּן כִּי כֵן צָוָה לוֹ הַמֶּלֶךְ וּמֶרְדֵּכִי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה: וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמֶרְדֵּכִי מִדּוֹעַ אֲתָה עוֹבֵר אֶת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ: וַיְהִי כְּאֲמָרָם אֵלָיו יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם" (מגילת אסתר ג, א-ט).

ואם מרדכי כן היה כורע לפני המן אז היה נחרב העולם (כסא דוד' להחיד"א דרוש יד לשבת זכור ד"ה ובהא ניחא).

מרדכי לא השתחוה להמן ועל ידי כן תיקן את יעקב כפי שנרמז בפסוק "וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֲהָלִים" (בראשית כה, כז) שהתיבה "תָּם" היא ראשי תיבות **תִּיקֵן מֶרְדֵּכִי**, כי מרדכי גלגול עשה את יעקב 'שלם' (ראה אונקלוס בראשית כה, כז) (נקרית ארבע' פרשת תולדות דף יד ע"ב טור א ד"ה ויעקב איש תם). **וגם תיקן על ידי זה את כל עשרים ושתיים ההשתחויות** (ספר הלקיטות להאריי ז"ל שמואל א' סימן ט ד"ה סוד ירך יעקב) **שהיו על ידי יעקב האמהות והשבטים**. כי היו שבע השתחויות על ידי יעקב, ארבע על ידי ארבע האמהות נשותיו של יעקב, אחת עשרה על ידי השבטים למעט בנימין שעוד לא נולד – סך הכל עשרים ושתיים השתחויות. ונרמזו ההשתחויות הללו בפסוקים בהם נאמר כי מרדכי סירב להשתחוות לפני המן הרשע "וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמֶרְדֵּכִי מִדּוֹעַ אֲתָה עוֹבֵר אֶת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ: וַיְהִי (באמרים) כְּאֲמָרָם אֵלָיו יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם" (מגילת אסתר ג, ג-ט), **כאשר התיבה "באמרים" נכתבת עם האות ב' אך נקראת עם האות כ' "כאמרים"**, משום שצירוף שתי האותיות יחד יוצא כ"ב שהוא בגימטריא עשרים ושתיים כנגד כל ההשתחויות (מגילת אסתר ג, ג ע"א ד"ה ואחר ההצעה הזאת).

וכאשר המן ראה שמרדכי לא השתחוה לו הוא התרגז מאוד שנאמר "וַיִּרָא הַמֶּן כִּי אֵין מֶרְדֵּכִי כָרַע וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּמְלֵא הַמֶּן חֵמָה" (מגילת אסתר ג, ד). ואף אמר לזרש אשתו "וְכָל זֶה אֵינְנִי שׂוֹה לִי בְּכָל יוֹם אֲשֶׁר אֵין רָאָה אֶת מֶרְדֵּכִי הַיְהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ" (אסתר ה, ו). כי כל מגמתו של המן הרשע היה שישתחוה לו מרדכי היהודי וכל גדולתו היתה נחשבת בעיניו לאין כלפי מה שלא השתחוה לו, ובשביל זה אף הלך אל המלך לבקש שיתלו את מרדכי על העץ כפי שנאמר "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מִי בְּחָצַר וְהַמֶּן בָּא לְחָצַר בֵּית הַמֶּלֶךְ הַחַיִּצוֹנָה לְאֹמֶר לְאֹמֶר לְתַלּוֹת אֶת מֶרְדֵּכִי עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הַכִּין לוֹ" (אסתר ו, ד). **וכל זה היה משום שהמן לא רצה שמרדכי יצליח לתקן את ההשתחויות שעשה יעקב לפני עשו** (כסא דוד' להחיד"א דרוש יד לשבת זכור ד"ה ובהא ניחא). אך כבר אמרו לו אוהביו של המן "לֹא תוֹכַח לוֹ כִּי נְפֹל תְּפֹל לְפָנָיו" (אסתר ו, ו) כלומר כשם ש"נפול" אז בגלגולו יעקב כך "תפול לפניו" עתה בגלגולו מרדכי, כי הוא לא משתחוה כלל על מנת לתקן את העוון הראשון (נקרית ארבע' לר' רחמים חורי מתננים פרשת תולדות דף יד ע"ב טור א ד"ה ויעקב איש תם).

המן רצה להרוג את מרדכי כשם שעשו רצה להרוג את יעקב

עשו הרשע טרח כל ימיו והשתדל להרוג את יעקב אבינו (כסא דוד' להחיד"א דרוש יד לשבת זכור ד"ה ובהא ניחא) **כפי שנאמר "וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יָמֵי אַבְל אָבִי וְאֶהְרָגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי"** (בראשית כו, מא) (נאור זרוע לצדיקי לר' צדוק הכהן מלובלין דף ה ע"ב אות ז), **ולא נתנו ה' בידו. ואילו כעת שבא יעקב בגלגול מרדכי ועשו בגלגול המן** (כסא דוד' להחיד"א דרוש יד לשבת זכור ד"ה ובהא ניחא), **השנאה שהיתה לעשו בגלגול הראשון רצעה כעת גם בהמן** (כסא דוד' להחיד"א דרוש יד לשבת זכור ד"ה ובהא ניחא, 'פדה את אברהם' לר' אברהם פלאני דרוש לשבת זכור דף כב ע"ב ד"ה היום הזה) וביקש לנקום מיעקב על שלא נתן לו בגלגול עשו אחיו לאכול את התבשיל האדום בְּחֵם אלא רק תמורת מכירת הבכורה (נקרית ארבע' לר' רחמים חורי מתננים פרשת תולדות דף יד ע"א ד"ה הלעטיני טא). **וכפי שתמיד זמם עשו הרשע לעשות לאחיו, התייעץ גם עתה המן להרוג** (כסא דוד' להחיד"א דרוש יד לשבת זכור ד"ה ובהא ניחא) **את יעקב שהיה מגולגל בתוך מרדכי היהודי** (קרוי ישועה למחבר היוב איש חי בהקדמה לספר ד"ה ובהו יובו שוה), **ובזה ביקש להוציא לפועל את מה שרצה אז עשו הרשע "בְּלִבּוֹ"** (נאור זרוע לצדיקי לר' צדוק הכהן מלובלין דף ה ע"ב אות ז).

המן הרגיש במזלו שמרדכי הוא יעקב אבינו אשר לקח ממנו בגלגול הקודם את בכורתו ואת ברכתו, לכן ביקש להרוג את כל ישראל שנאמר "וַיִּבְזֶה בְּעֵינָיו לְשַׁלַּח דָּד בְּמֶרְדֵּכִי לְבַדּוֹ כִּי הִגִּידוּ לוֹ אֶת עַם מֶרְדֵּכִי וַיִּבְקֹשׁ הַמֶּן לְהַשְׁמִיד אֶת כָּל הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְלָכוֹת אַחֲשֵׁרוֹשׁ עִם מֶרְדֵּכִי" (אסתר ג, ה) **ועל ידי כן רצה שתבטל הבכורה והברכה שלקח יעקב ביטול גמור** (כסא דוד' דרוש ב לשבת זכור דף ח ע"א ד"ה וממילא רווחא, 'כסא דוד' דרוש כא לשבת זכור ד"ה והיה בהניח הקדמות). **וכך נמצא כי המן ביקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשוורוש לא מחמת פשעם וחטאם כנגדו כי לא היה זורש כלל רעתם, אלא רק על היותם "עם מְרֻדְּכִי"**. לכן כִּפֵּל הפסוק ואמר פעמיים את התיבות "עם מְרֻדְּכִי" (אסתר ג, ו), בכדי לחזק דבר זה במשמרות ששנאת המן לעם ישראל היתה נמשכת ומסובבת משנאת מרדכי (מגילת אסתר ג, ו ע"ב על הפסוק יובו בעיניו שלוח' ד"ה והברר מבואר. ראה גמי מגילה דף יב סוף ע"ב מה אמרה כנסת ישראל).

המן ביקש להתגבר על ישראל בכוח שלוש הדמעות שהוריד עשו הרשע ולכן כתב שלוש לשונות "לְהַשְׁמִיד לְהַרְגַּ וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְהוּדִים" (אסתר ג, ו) (קרוי ישועה' למחבר היוב איש חי בהקדמה לספר ד"ה ולכן כיון דמולו). ואילו את מרדכי היהודי הוא ביקש לתלות בבוקר בשעת קריאת שמע שנאמר "וַיִּתְאַמֵּר לוֹ יָרֵשׁ אֶשְׁתּוֹ וְכָל אֶהְרָגוּ יַעֲשׂוּ עַץ גְּבֵה חֲמִשִּׁים אַמָּה וּבַבֶּקֶר יִמְרָם לְמַלְךְ וַיִּתְּלוּ אֶת מֶרְדֵּכִי עָלָיו" (אסתר ה, ד). **והמן רצה כך בכדי שלא יוכל מרדכי להינצל בזכות קריאת שמע, שהרי יעקב קרא קריאת שמע וניצל מעשו הרשע** (מדרש תפלות' למחבר 'שבט מוסר' ענין אחשוורוש ד"ה המן). אך למעשה יעקב אבינו כבר ראה מה שעתידי להיות בזמן מרדכי והמן, ובאותה שעת רצון של קריאת שמע שקרא נגד עשו הרשע הוא התפלל שהקב"ה יציל אותו גם מהמן ולא תעשינה ידיו תושיה לבטלו אז מקריאת שמע, ויוכל לקרוא בעת צרת המן ולהינצל (אברהם אנכי לר' אברהם פלאני פרשת וישלח דף לו ע"א אות יא).

מרדכי תיקן את מעשה נטילת הברכות של יעקב אבינו

יעקב אבינו גרם לעשו לזעוק זעקה גדולה שנאמר "כִּשְׁמַע עֵשָׂו אֶת דְּבָרֵי אָבִיו וַיִּצַעַק צַעֲקָה גְדוֹלָה וַמְרָה עַד מֵאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכְנִי גַם אֲנִי אָבִי" (בראשית כז, לד), **ונפרע על זה ליעקב בשושן הבירה** (בראשית רבה' סז, ד), **על ידי המן שהיה גלגול עשו** (כסא דוד' להחיד"א דרוש כא לשבת זכור ד"ה והיינו טעמא, 'כסא דוד' דרוש ב לשבת זכור דף ח ע"א ד"ה וממילא רווחא), **וכפי שנאמר על מרדכי שהיה גלגול יעקב** (כסא דוד' להחיד"א דרוש כא לשבת זכור ד"ה והיינו טעמא) **"וַיִּקְרַע מֶרְדֵּכִי אֶת בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ שָׂק וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּצַעַק צַעֲקָה גְדוֹלָה וַמְרָה"** (אסתר ד, א) (בראשית רבה' סז, ד, 'כסא דוד' להחיד"א דרוש כא לשבת זכור ד"ה והיינו טעמא), **והיה הדבר מדה כנגד מדה** (כסא דוד' דרוש ב לשבת זכור דף ח ע"א ד"ה וממילא רווחא). אמנם אצל מרדכי נאמר לשון "וַיִּצַעַק" ולא לשון "וַיִּצַעַק" כמו אצל עשו, כי התיבה "וַיִּצַעַק" יוצאת בגימטריא יעקב' ובה לרמז שנופרע כאן ליעקב אבינו (נפלאות חדשות' לר' שמשון מאוסטרופולי בפרשת פקודי לפורים ד"ה בליקוט בתחלתו).

מרדכי רצה לתקן את המעשה של יעקב כפי שנאמר "וּמֶרְדֵּכִי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרַע מֶרְדֵּכִי אֶת בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ שָׂק וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר" (אסתר ד, א) **"וַיִּקְרַע מֶרְדֵּכִי אֶת בְּגָדָיו" – לתקן מה שעשה יעקב בבגדי החמודות כפי שנאמר "וַיִּתְּקֵה רֶבֶקָה אֶת בְּגָדֵי יַעֲשׂוּ בְּנֵה הַגְּדָל הַחֲמֻדָּה אֲשֶׁר אֲתָה בְּבִית וַיִּלְבַּשׁ אֶת יַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן"** (בראשית כז, טו). **"וַיִּלְבַּשׁ שָׂק" – לתקן מה שעשה יעקב בלבישת עורות גדיי עזים שנאמר "וְאֵת עֹרֹת גְּדֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל דָּוִד וְעַל חֲלָקָת צִנְאָרָיו"** (בראשית כז, טז). **"וַיֵּצֵא" – לתקן מה שעשה יעקב במטעמים שנאמר "וַיִּתְּנֵן אֶת הַמִּטְעָמִים וְאֵת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנֵה"** (בראשית כז, יז). **וגם אסתר המלכה ביקשה לתקן את שלוש הדמעות שהוריד עשו הרשע כשלקח לו יעקב את הברכות, לכן גזרה שלשה ימים תענית**

